

HAT'IA ROGROG HETA MA TOGIA SA'Ō

Aʒasia Rē Pure 'E Av Ne Noanoa ...

Rako pa vahia! Matantu ta re puer vahia. Gasav ruʒ rako la pā 'e reko 'af'af mamaru te 'leumea! Ka tes ta la sok se resōn 'on lā'riri' ma 'oris rako.

5 Haiʒægaga a'sok la mō la te' ne resoni, 'amnāk pesent tarau 'on pas ta. Kop la 'ut'ākia se mua iris ne la po A-Grade 'e le' 'esea het resonit se iris saghul. Ka tes ta 'is la re?

10 Garue ʒaurat kop la ōs la rak'ākia. Ka la re tapen? Ka tes ta 'otou lelea' re rako la a'sokoa? Ka 'amis iʒiat? Ka resōn tes ta lā'riri' rako la po la a'sokoa 'e 'oris hanua? Ka peap ne la pani la hele' tapen se hanua 'on lā'riri'i? Ma'oit kat 'es kampiuta 'e 'oris hanua. Ka iris la iʒiat se av ne rue'aki 'e a'ofiʒ ne ʒau ta?

15 Te'is kokonot ne tae 'e huʒ 'on iʒ ne pure. Pae ma ʒaifai noa. 'E avat ne iʒ fora e se 'on kaugarueag ta ma'oit 'ea la iris la hāea 'e noa la tār. Le' puer ta 'inea ne kal 'ut ra se mua kepoi ka iris la pae ma tartaria. Iʒ 'inea fakapaʒu ne iʒ kop la re ta haiʒægag mijit la faktaua ma suia iris 'e okoko. Kop la na haiaʒoag se lā'riri' rako. Iʒ ta maʒ heta! Famori tā la voi'ākia ne merea iʒu 'e av ne te 'i la vahia. Garue mumuet ne ia la a'sokoa la kar fak se U he! Se a'sokoa tēt ne famori 'inea 'ae tā la re'ia (kokono, feke, pāepāeat, huʒ rue, rue 20 a'ʒaiaʒ, mae ma t.h) ka fu se' ma re a'hāe ma 'ea se 'ita, "Gou kal rava ra ka gou kal jōn ra. 'Otu temamfua 'ea 'or un".

25 Kop la re a'hāe ma re puer 'atmai. Aoa ta sal ma'oi hoi'āk la haiaʒoag se lā'riri'i. Te'is av het ne famōr pure po la rae se aier 'on le' re rak ta ma 'on 'oaf se 'on garue. Av la na maʒuri! Le' puer ta se mao'ākia iris 'i 'e av ne raksa'a ma noanoa ofiena. Ko te'is 'ou pou ne 'ou garueag ta.

30 Rak'ākia se 'ou kaugarueag ta raksa'at ne soko ma 'on okoko ma 'ae pa 'es 'e 'oris a'hāe ma haiaʒoaga. Vae se maj ne iris mou sin la haiʒægag ma ho'am 'oris a'hāe tutu. Se mao'ākia ne kat 'es a'hāeat ra raksa'. Pumuʒ se' la ma 'os a'hāe 'e gat ke tupu. Na a'hāe ma rak'ākia ne la a'sok tapen. Haigaruag!

Famōr pot ma'oi 'ea ne nono ka av raksa'a ne okoko ne noanoa ha'um ma 'is kat tem ra se raksa'a ka 'is la jor se' se lelei - rer paʒu heta.

35 'Āna te' ne gagaj ne muʒ'āk famori 'e garue ne 'e hanua ne 'e kampane ne 'e rako - ti' ne mea'mea' la agtau ma te 'i. Kop la se huʒ rue. 'Ou vahia ma maeav 'atakoa la re 'atmai se 'amnāk lelei la 'ut se mua haikaʒinagaga ma alalumu. 'Āe kal po ra la a'ofan huʒ 'on te' ne famori. Teranit 'ae la sap se fuʒ hete'is!

Fāeag Rotuʒm ta; Fup'ākim, 'Epereli, 2020.

‘A. Togia sa‘o ‘e ta fäeag a‘fut ne ‘e ta fäeag a‘f ma‘oi la ha‘ta‘uag ma mah ne mou se sa‘o‘ heta.

1. Ka tes ta la sok se lä‘riri‘ rako ma ‘oris rue‘aki ‘e reko re puret ne a‘soko? (maha 2)
2. ‘Äe le‘ rak he. Rak‘akia ta ‘ou räe he ru‘äe pa ‘es ne ‘äe a‘häe nonoj la lelea‘ re rako la a‘sokoa ne ha‘iasoag se ‘aus ne la päe rue‘ak ‘e a‘ofiag ne fa‘u te‘isi. (maha 2)
3. Sui‘akia ‘on fuag ne, Päe ma **fa‘ifa‘i noa** ‘e a‘fu te ‘on 12. (maha 1)
4. Kepoi ka ‘äe ta pure ma tes ta ‘äe la a‘sokoa ‘e te ‘i ‘e reko rogot ne rak‘akim: (Hilia ta tög he ru‘äe ma sui‘akia ‘on fuaga)
 - i Noh taria mo ko ‘ea gasav rua ma se huag rue
 - ii Huga se rue. ‘Is ma teran he his la ao sal
 - iii Kop la a‘sok ta tauná‘it. Haifaegaga figalelei
 - iv Ka tapen rak‘ak ne resoni? Ka la a‘väh tapen? Resön tes ta la osia se lä‘riri‘. (maha 2)
5. Ka tes ta rogrog ta ‘ea ‘e iris ne ‘oaf la na ha‘iasoaga? Ka ‘äe kau‘ak ne iris ‘on pou ‘e garueag ta. Sui‘akia. (maha 2)

‘E. Fäeag Faktemamfua ma Fäeag Pup Heta

- a. Sui‘akia ‘on fuag ne fäeag ‘i (maha 5)
- e. Garue‘akia fäeag ‘i ‘e ta fäeag a‘fut la ‘es fuag. (maha 5)

häea ‘e noa Iä ta ma‘al heta ‘or un ‘ou pou gat ke tupu

‘I. Für‘akia fäeag ‘i se fäeag Peretania

Mata‘ la se furia ‘on fuaga.

1. Ka tes ta ‘is la re? Af 6 ta
2. Päe ma fa‘ifa‘i noa. Af 13 ta
3. Pumua se‘ la ma ‘os a‘häe ‘e gat ke **tupu**. Af 30 ta
4. Teranit ‘äe la sap se fuag hete‘is! Af 39 ta

(Lä‘riri‘, na ta menet 30 se Aoa‘ het ‘e te‘ ne terani la a‘sokoa garue ‘i)

MINISTRY OF EDUCATION, HERITAGE & ARTS

STUDENT WORKSHEET 2 - YEAR 10

2020

GARUE'ĀKIA FÄEGA

(Grammar Usage)

'A. Väea Fäeag Af Ta Se 'On Väega (maha 5)

Väega				
Fäeag Garue Heta	Fäeag Het Ne Sui'ākia Fäeag Garue Heta	Fäeag Ne As Ne Te	Fäeag Ne Sui'ākia As Ne Te	Fäeag Het Ne Togia As Ne Te

Hat se fäeag af 'i. Šakiroa ma väea se 'oris väeag tutu ne rak'āk se 'e rere. Tög ne šaio' mumuā heta te' kel'āk sio. Ās'āk la taupir noj sin.

1. Iris leuāg 'e sosoneiā ne sun ne as ta.

Fäeag Garue Heta	Fäeag Het Ne Sui'ākia Fäeag Garue Heta	Fäeag Ne As Ne Te	Fäeag Ne Sui'ākia As Ne Te	Fäeag Het Ne Togia As Ne Te
leuāg	sosoneiā	as	as sun	Iris

- 'Otou la' la ta roa'ia ma araftea po'.
- Lä'riri' ta'ag ta ho'am hue ne 'ai 'og.
- Puaka te hājarige ka gou 'io ma se 'otomis haghag ta te'.
- Tāutoag ta tōom ma, ma 'os 'uli joan riri'ia.
- Ö'hön ta fāiāk'ia 'e tari 'e pa 'ate.

'E. A'nojoa Väeag Fäeag Te'isi

Hat se väeag hete'is ma a'nojoa jipear ne fäega, tuk ne tusi ma 'an'ākia, maf ne puk hiti' heta ma maf ne puk mea'mea' heta ma t.h. la 'es fuāg. Fā'ia tög noj heta se 'ou puku.

.... kot se'minte po la to. Sina Ferehit siriān! Tinilau surum e' tukruā pog te'osi la fu'uen.

"Ka sei ta re homoua se la Iā la leum? Ka gou inea' iag 'e tei?", Sina mos'ök se'.

"Ka manea' molum hete' ", iā 'ea a'roumohin se'. "Figalelei ma hāgua gou ko 'ana re moso te' ", Iā 'ea a'roumohin hoi'ök se.

'O'o'i hoifegag la mō. el pou la soio' se iog. Kat roa ra ka o'honi pei se. Huog 'on Sina förmorio'ia.

O'höni kat re 'ap'ap ra.

"Tisilau Gou ma le'e hān hek. ka sei ta 'äe pa inos mar. gou na nampa se iris. Nampa Ta, Rue, Folo ma Heke. nampa tes ta 'oe pa' ese?"

Tisilau 'aa'fali'og ma rok'okia nampa Fol ta.

Ö'honi kut föp ra 'on ea' ne 'on nampa Fol ta täe 'e kilas hāk ta. me'aMe'a ma ia le Tisilau la sur se foho. Tä'ma mārie' ma öfse'ia.

(Lä'riri'i, na ta menet 30 se Aoa' het 'e te' ne terani la a'sokoa garue 'i)

STUDENT WORKSHEET 3 - YEAR 10

2020

GARUE'AKIA FÄEGA

(Grammar Usage)

'A. Haisok'akigen fäeag af ma'oi (2) la fäeag af 'eseat.

Hat ma sakiroa fäeag ne hata ma haisok'akigen la fäeag af 'eseat ka la 'es fuag.

Tä'ma 'otou le'e. Gou kat 'oaf ra la ia la noh sousou 'e te 'i.

Gou kat 'oaf ra la ia la noh sousou 'e gou 'e reko tä'ma 'otou le'e te'isi.

NE

Gou ma le' 'esea he ma kat 'oaf ra la ia la noh sousou 'e gouag.

1. Teha'uga kop la tuk ma'op'ak. Hana' ta la fu'.
2. Kamia 'ifaliag pa'u. Kop la hag'ia iris.
3. Puaka möl pā. Kou puakat täe 'e haghag ta.
4. Haisasig sam pa'u hete'is. Iriā noh haihanisiag pa'u.
5. Rako kop la lelei. Nohnoho la 'ut se mua.
6. Fesa'itu piok pa'u 'e re te ne rako. Ö'fa ea'kia ia la hag'ia puaka.

'E. Rak'akia fäeag ne 'eam.

Hat ma sakiroa fäeag ne 'ea ma fa'ia fäeag ne 'eam/rak'akim.

Taupir noj se garue ne kel'ak sio.

Raki 'ohoaf, "Nono ka gou he' 'aus ma rue mij fakapa'u la leum se gou".

Tög heta: (Rak'akia fäeag ne 'ea)

Raki 'oho ma 'eaf se iris ne nono ka ia la he' ma iris la rue mij pa'u la leuof se iag.

1. " 'Is fea'ia 'e läg ta mah pa'u ma nono ma 'os ri ta la huar fakmür", ö'hön ta 'eaf 'e lag suinemafa.
2. " 'E reko 'otou hanisi se 'äeag ko 'otou finäe pupu ma gou la tor 'otou feke ka la sokoan 'ou a'häe", ö'fata hehetoaf 'e feke.
3. "Uh ma 'aus tau la kel 'e 'os haharagi ma 'oris ruerue. Kota tē tape'i", hamua fotoaf.
4. Saga'itu fas'akiof 'e lio ramahini, " Figalelei 'aus fa ne la sik fono kop la saf'ak ra ne niu se 'omus mahini".
5. "Ka Covid19 te'isi la vah 'e av hes ta 'e reko 'is rava pa'u 'e noh laloag ri", iris sai'oa.

(Lä'riri'i, na ta menet 30 se Aoa' het 'e te' ne terani la a'sokoa garue 'i)

MINISTRY OF EDUCATION, HERITAGE & ARTS

STUDENT WORKSHEET 4 - YEAR 10

2020

AG FAK ROTUMA

- 'A. A'nojoo** fäeag afu ma rak'akia garue noj het ne la a'sokoa.
Sikia saio' heta se 'ou puku ma fa'ia 'on tög noj heta se 'on foro.

1. 'Ikou vät nono, 'ikou 'in 'e puaka. _____.
2. Fekei mara ma 'a'an he 20 la tatäu se Fekei Kop he. _____.
3. 'Apea Mamala po la mutua 'e sere se 'umef 'on gagaja. _____.
4. Fupag fak gagaj 'on moa ta ne la tuk se teiat 'en gagaj ta: filo' ne moa ta, arag ne moa ta, papa' heta, tiok ne siän heta, mür ne moa ta ma pof ne moa ta. _____.
5. "Teiat ta vâh'ia" - mafua heta täe la 'eakia. _____.
6. Raü pär he fol, ha' i'uağ 'umefe, jou säs he ma ser he ruä la haian ös 'umefe la hoa' ma iris la osia teiat 'en gagaja. _____.
7. Puaka ma fupag siäv. Ka tes ta as ne fupaga? _____.

- 'E. Itu'u:** Fuag Ri ma Ufag heta
Şakiroa fäeag afu ma aoa 'on tög noj heta ma sur'akia la a'vâh nojoo
fäeag afu.

'E reko 'os ag fak Rotuma ma Rotuam kamat hatag ne itu'u ma 'on haihi'iağ heta se Noa'tau, _____, _____, Malha'a, _____, Pepjei ma _____. Kepoi ka Gagaj Maraf ma la 'ea, "Gou le _____. Mafua het ne la taria ma 'on ufag heta ma la 'ea, "Fa ne _____. Ufag ne Oinafa, _____ ka 'on 'Atue ta le _____. Itu'ti'u, Fa Ne Lag Tanu ka 'on 'Atue ta le Paufu. Itu' ne Malha'a ma 'on ufag heta, Fa _____ ka 'on 'Atue ta le _____ (ma le Paufu kepoi ka sur se moseag ne Itu'ti'u). Ufag ne Juju, Fa ne _____ ka 'on 'atue ta le _____. Pepjei ma 'on 'atue ta le _____ ma Itu'muta 'on 'atue ta le _____. Itu' fakmür rua 'i kat 'es ufag ra. Itu' fu'äk fakmür! Ka tes ta soko?
--

(Lä'riri'i, na ta menet 30 se Aoa' het 'e te' ne terani la a'sokoa garue 'i)

STUDENT WORKSHEET 5 - YEAR 10

2020

SAKIROA PUKU PŌUM FAĞI FAKPEJE HIKO MAKA

MAKA

Tefui 'on 'Armanāki

1. Tāu hilia 'āipoa 'e asoha¹
Tefui la mano'a 'ae Fa ne Saho'a²
Rama sio tafa ne hula ma'ma'a³
Foro hata mara nini 'e mena⁴
2. Kakai siki se rer, sina goha la kel⁵
'Urto'a 'e kae, Armanāki tae⁶
Aramanāki ho'ia Tinirau leua⁷
Henua 'āipoa 'on Fa Ne Saho'a⁸
3. Sina fakamasar sei 'inea fui tatar⁹
Maksulu 'oroia Tinirau oioia ia¹⁰
Ninia Tāvāke, Kure afag ne tike¹¹
Sarafu roume Aramanāki te¹²

a'sor heta

Fa Ne Saho'a pūumea 'e lagi¹³
Se Tarsua, vaitoka matiti¹⁴
Puke matukua pera riri¹⁵
A'su sio 'os Aramanāki¹⁶

manatu Elizabeth Inia Cokanisiga

Hat se faeag ne mak ta ma sakiroa 'on fuaga. Togia sai'o se 'ou puku.

1. Sui'akia 'ou a'hae 'e reko rogrog ne mak ta – kelea'ehanis ne feke ne 'ofa ne hanisi. (maha 2)
2. Sakior se faega ma as'ak la sui'akia 'on fuaga. (maha 5)

Tāu hilia 'āipoa 'e asoha ¹	'On fuaga la 'inia ma ke 'āipoa keleag lelei ka pen'i'is pāu ta
Tefui la mano'a... ²	Tefui la
Sina fakamasar sei 'inea fui tatar ⁹	
Maksulu 'oroia Tinirau oioia ia ¹⁰	
Ninia Tāvāke, Kure afag ne tike ¹¹	
Sarafu roume Aramanāki te ¹²	

3. Sakiroa vae mumueta. Aoa ta faeag **he hāk** la a'of tatau se **a** ('āipoa) (maha 2)
4. Aoa ta faeag fuag tatau se: (maha 2)

- (i) Kakai
- (ii) fakamasar

(Lā'riri'i, na ta menet 30 se Aoa' het 'e te' ne terani la a'sokoa garue 'i)

STUDENT WORKSHEET 6 - YEAR 10

2020

AG FAK ROTUMA

'A. Garue ne hanua.

Hat se fuag ne hanua 'i ma sui'akim ne garue tes ta mou se iris 'i.
'E terani te 'i ma'oi pa'u vaeag 'i kat a'sok ra se 'on fuag pa'u 'e reko kat
'inea ra te ne la a'soko.

i. Fa'u Fis _____

ii. Mafua heta _____

iii. Purotu _____

iv. Tautei ta _____

'E. A'vaha faeag af 'i.

1. 'Otu sigoa ta, ta 'on _____

2. Hoi 'e av ne, ta kato'aga ma la he'ak _____

3. Fekei faikakai reem 'e _____

4. Koua Faktemasine a'sok 'e av ne ta _____

5. 'E av ne tautoga, afu te 'on rue 'on asa _____

6. Hanit ne osia kav ta la 'ea mumua _____

7. 'E 'i Ran Folu, ma Fap'aga la _____

8. Filo' ne puaka la tuk ma la _____

(Lariri'i, na ta menet 30 se Aoa' het 'e te' ne terani la a'sokoa garue 'i)